

Daron Acemoglu
in
James A. Robinson

ZAKAJ NARODI PROPADAJO

Izvori moči, blaginje in revščine
na različnih koncih sveta

Daron Acemoglu
in
James A. Robinson

ZAKAJ NARODI PROPADAJO

IZVORI MOČI, BLAGINJE IN REVŠČINE
NA RAZLIČNIH KONCIH SVETA

Prevedel: Sandi Kodrič

UMco

Ljubljana, 2015

Daron Acemoglu in James A. Robinson

ZAKAJ NARODI PROPADAJO

Izvori moči, blaginje in revščine na različnih koncih sveta

Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty

Copyright © 2012 by Daron Acemoglu and James A. Robinson. All rights reserved.

© za Slovenijo UMco, d. d., 2015. Vse pravice pridržane.

Prevod: Sandi Kodrič

Jezikovni pregled: Mira Turk Škraba

Izdajatelj in založnik:

UMco d. d. / Zbirka Angažirano

Urednik: Samo Rugelj

Oblikovanje ovitka: Žiga Valetič

Postavitev: Aleš Cimprič

Številčenje kazala: Vanja Jazbec in Neža Poznič

Tisk: NTD d. o. o.

Naklada: 400 izvodov, 1. natis

Ljubljana, 2015

Izdajo knjige je podprla Adriatic Slovenica d. d.:

Nove dimenzije varnost

Brez pisnega dovoljenja založbe je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnem koli obsegu ali postopku, skupaj s fotokopiranjem, tiskanjem ali shranitvijo v elektronski obliki, v okviru določil Zakona o avtorski in sorodnih pravicah.

JAK
JAVNA
AGENCIJA ZA
KNJIGO RS

Knjižno delo je izšlo v okviru programa, ki ga sofinancira
Javna agencija za knjigo Republike Slovenije.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

316.34
330.5

ACEMOGLU, Daron

Zakaj narodi propadajo : izvori moči, blaginje in revščine na različnih koncih sveta / Daron Acemoglu in James A. Robinson ; prevedel Sandi Kodrič. - 1. natis. - Ljubljana : UMco, 2015. - (Zbirka Angažirano)

Prevod dela: Why nations fail

ISBN 978-961-6954-42-6
1. Robinson, James A., 1960-
281395456

UMco d. d., Leskoškova 12, 1000 Ljubljana

tel.: 01/ 520 18 39, e-pošta: bukla-urednistvo@umco.si, www.bukla.si

Za Ardo in Asu – D. A.

Za Marío Angélico, moje življenje in dušo – J. R.

VSEBINA

Predgovor	11
<i>Zakaj so se Egipčani zbrali na trgu Tahrir, da bi strmoglavili Hosnija Mubaraka, in zakaj je to pomembno za naše razumevanje vzrokov za blagostanje in revščino?</i>	
1. Tako blizu, pa tako različna	17
<i>Mesti Nogales v Arizoni in Nogales v Sonori imata isto ljudstvo, kulturo in zemljepisno lego. Zakaj je prvo bogato, drugo pa revno?</i>	
2. Neveljavne teorije	57
<i>Revne države niso revne zaradi zemljepisnih okoliščin ali kulture ali ker njihovi voditelji ne bi vedeli, kateri ukrepi bi obogatili prebivalstvo</i>	
3. Nastajanje blaginje in revščine	82
<i>Kako na blaginjo in revščino vplivajo spodbude, ki jih tvorijo institucije, in kako politika odloča o tem, kakšne institucije ima država</i>	
4. Majhne razlike in odločilne kretnice:	110
pomen zgodovine	
<i>Kako se institucije spreminjajo v politični tekmi in kako preteklost oblikuje sedanost</i>	
5. »Videl sem prihodnost, ki deluje«:	138
rast v okviru ekstraktivnih institucij	
<i>Kaj so imeli skupnega Stalin, kralj Shyaam, neolitska revolucija in majevske mestne države in kako nam to razloži, zakaj zdajšnja kitajska gospodarska rast ne more trajati v nedogled</i>	
6. Oddaljevanje	167
<i>Kako se institucije s časom spreminjajo in med seboj oddaljujejo</i>	
7. Prelomnica	198
<i>Kako je politična revolucija leta 1688 preobrazila institucije v Angliji in privedla do industrijske revolucije</i>	

8. Ne na našem ozemlju: zaviranje razvoja <i>Zakaj so politični veljaki v mnogih državah nasprotovali industrijski revoluciji</i>	229
9. Zaustavljeni razvoj <i>Kako je evropski kolonializem osiromašil velik del sveta</i>	277
10. Širjenje blaginje <i>Kako so nekateri deli sveta ubrali drugačno pot do uspeha kot Velika Britanija</i>	306
11. Pozitivna spirala <i>Kako institucije, ki krepijo blaginjo, ustvarijo pozitivno povratno zanko, ki otežuje elitam, da bi jih spodkopale</i>	335
12. Negativna spirala <i>Kako institucije, ki povečujejo revščino, ustvarijo negativno povratno zanko in se ohranjajo</i>	368
13. Zakaj v današnjem času propadajo narodi <i>Institucije, institucije, institucije</i>	402
14. Razbijanje kalupov <i>Kako so nekatere države izboljšale svoj gospodarski položaj s tem, ko so preobrazile institucije</i>	439
15. Razumeti blaginjo in revščino <i>Kako bi svet lahko postal drugačen in zakaj je bila večina spopadov z revščino neuspešnih</i>	464
Zahvala	501
Bibliografska pojasnila in viri	504
Literatura	525
Imensko in stvarno kazalo	549

KAZALO ZEMLJEVIDOV

1. Inkovsko cesarstvo, inkovsko cestno omrežje in viri rudarske delovne sile v sistemu mita	27
2. Gostota prebivalstva leta 1500 v obeh Amerikah	34
3. Blaginja po državah sveta v letu 2008	59
4. Nekdanja razširjenost prednikov goveda in prašiča	67
5. Nekdanja razširjenost prednikov riža, pšenice in ječmena	68
6. Kraljevini Kongo in Kuba, plemeni Bušong in Lele	72
7. Osvetljena Južna Koreja in Severna Koreja v temi	84
8. Tlačanstvo v Evropi leta 1800	122
9. Španska armada, ladijske razbitine in ključna mesta, kjer je prišlo do preobrata	126
10. Majevske mestne države ter odnosi in konflikti med njimi	163
11. Rimsko cesarstvo v letu 117 našega štetja	181
12. Kraljestvo Aksum in somalski družinski klani	193
13. Železnice v Evropi leta 1870	246
14. Jugovzhodna Azija, Začimbni otoki, Ambon in Bandski otoki leta 1600	278
15. Izvoz sužnjev iz Afrike	285
16. Delež ozemlja, ki ga je režim belske manjšine dodelil Afričanom v Južni Afriki in Zimbabveju	299
17. Napoleonov imperij	324
18. Suženjstvo v ameriških okrožjih leta 1840	386
19. Zaposlenost v industriji v ameriških okrožjih leta 1880	387
20. Razširjenost paravojaških sil na kolumbijskem ozemlju, 1997–2005	415

PREDGOVOR

TA KNJIGA GOVORI o velikanskih razlikah v dohodku in življenjskem standardu med bogatimi državami, kot so ZDA, Velika Britanija in Nemčija, in revnimi državami, kot so države v podsaharski Afriki, Srednji Ameriki in južni Aziji.

V času, ko piševa ta predgovor, severno Afriko in Bližnji vzhod pretresa »arabska pomlad«, ki se je začela s tunizijsko »jasminovo revolucijo«, ki jo je sprožilo vsesplošno ogorčenje zaradi samosežiga uličnega prodajalca Mohameda Bouazizija 17. decembra 2010. Predsednik Zine El Abidine Ben Ali, ki je v Tuniziji vladal od leta 1987, je 14. januarja 2011 odstopil, kar pa ni pomirilo revolucionarnih strasti. Protesti proti privilegiranim elitam so se okrepili in razširili v sosednje države. Hosni Mubarak, ki je skoraj trideset let s trdo roko obvladoval Egipt, je bil strmoglavljen 11. februarja 2011. Ko dokončujeva to knjigo, še ni jasna usoda režimov v Bahrajnu, Libiji, Siriji in Jemnu.

Nezadovoljstvo v teh državah izvira iz revščine. Dohodek povprečnega Egipčana je okrog dvanajst odstotkov dohodka povprečnega Američana. Egipčani v povprečju živijo deset let manj; petina prebivalstva tolče hudo revščino. Čeprav so te razlike znatne, pa so precej manjše od razlik med ZDA in najrevnejšimi državami sveta, med katere spadajo Severna Koreja, Sierra Leone in Zimbabve, kjer je revnih več kot polovica prebivalcev.

Zakaj je Egipt toliko revnejši od Združenih držav Amerike? Kaj zadržuje Egipčane, da ne postanejo bogatejši? Ali je egiptovska revščina nespremenljivo dejstvo ali jo je mogoče odpraviti? Naravni začetek razmišljanja o tem je, da pogledamo, kaj Egipčani sami pravijo o svojih težavah zakaj so spodnesli Mubarakov režim. Noha Hamed, 24, delavka v oglaševalski agenciji v Kairu, je bila med demonstracijami na trgu Tahrir nedvoumna: »Mučijo nas korupcija, zatiranje in slaba izobrazba. Živimo v skorumpiranem sistemu, ki se mora spremeniti.« Pritegnil ji je drugi protestnik Mosaab El Shami, 20, študent farmacije: »Upam, da bomo konec tega leta imeli izvoljeno vlado, da bodo naše temeljne svoboščine spoštovane in da bomo odpravili korupcijo, ki prežema vso državo.« Protestniki na trgu Tahrir so si bili enotni glede skorumpiranosti vladajočih, nezmožnosti oblasti, da bi zagotavljala javne storitve, in neenakega dostopa ljudi do poklicnih priložnosti. Najbolj pa so se pritoževali nad zatiranjem in odsotnostjo političnih pravic. Nekdanji direktor Mednarodne agencije za jedrsko energijo Mohamed El Baradei je 13. januarja 2011 zapisal na Twitterju: »Tunizija: zatiranje + odsotnost socialne pravičnosti + onemogočanje sprememb na miren način = tiktakajoča bomba.« Egipčani in Tunizijci so videli vzrok za gospodarske probleme v pomanjkanju političnih pravic. Ko so protestniki začeli bolj sistematično postavljati zahteve, je bilo prvih dvanajst takojšnjih zahtev, ki jih je objavil računalniški inženir in blogger Wael Khalil, ki je postal eden od voditeljev egiptovskih protestov, povsem osredinjenih na politične spremembe. Druge zahteve, npr. zvišanje minimalne plače, so se pojavljale le na seznamu za poznejšo uresničitev.

Egipčani menijo, da jih zavirata neučinkovita in skorumpirana država ter družba, v kateri ne morejo izkoristiti svoje nadarjenosti, ambicij, iznajdljivosti in tisto malo izobrazbe, kolikor so je bili deležni. Zavedajo pa se tudi, da je izvor teh težav politične narave. Vse ekonomske ovire, na katere naletijo, izvirajo iz monopola ozke elite nad politično oblastjo v Egiptu. Zato je to, kot ugotavljajo, prva stvar, ki jo morajo spremeniti.

S tem prepričanjem protestniki s trga Tahrir močno odstopajo od prevladujočega mnenja o tej zadevi. Večina akademikov in komentatorjev namreč izpostavlja povsem druge dejavnike, kadar razglabljajo o tem, zakaj je Egipt revna država. Nekateri to pripisujejo geografskim dejavnikom, ker Egipt leži na puščavskem območju s premalo padavinami, zaradi česar nima dobrih pogojev za kmetijstvo. Drugi opozarjajo na kulturne attribute Egipčanov, ki so domnevno moteči za gospodarski razvoj in razcvet. Kot zatrjujejo, Egipčanom primanjkuje delovnih navad in kulturnih značilnosti, ki so drugim ljudstvom prinesle uspeh, oni pa so namesto tega prevzeli muslimansko mentaliteto, ki ni združljiva z ekonomsko uspešnostjo. Tretji pristop, ki tudi prevladuje med ekonomisti in političnimi analitiki, temelji na predstavi, da vladajoči v Egiptu preprosto ne vedo, kako pripeljati razcvet v deželo, in so zato sprejemali napačne ukrepe. Če bi ti vladarji dobili pravi nasvet od pravih svetovalcev, se nadaljuje ta misel, bi sledilo blagostanje. Tem akademikom in analitikom se zdi nepomembno za razumevanje ekonomskih problemov države, da Egiptu ves čas vlada ozka elita, ki si prilašča dobrine na račun družbe.

V tej knjigi bova utemeljevala, da imajo prav protestniki s trga Tahrir, ne pa akademiki in analitiki. Egipt je reven prav zato, ker mu vlada ozka elita, ki si je družbo izoblikovala tako, da služi njihovim interesom, in ki izkorišča velikansko večino preostalega prebivalstva. Politična moč je koncentrirana in se uporablja za pridobivanje enormnega bogastva tistih, ki razpolagajo z njo, kot priča 70 milijard dolarjev vreden zaklad, ki naj bi si ga prigrabil nekdanji predsednik Mubarak. Pri tem so bili Egipčani oškodovani in sami to še kako dobro razumejo.

Pokazala bova, da je ta interpretacija vzrokov za revščino v Egiptu – ljudska interpretacija – tista, ki bolje pojasnjuje, zakaj so revne države revne. Naj gre za Severno Korejo, Siero Leone ali Zimbabve, države so revne zaradi istega razloga kot Egipt. Države, kot sta Velika Britanija in ZDA, so obogatele zato, ker so njihovi državljani strmoglavili elite, ki so obvladovale

politično moč, ter nato ustvarili družbo, v kateri so bile politične pravice široko razpršene, v kateri je bila vlada odgovorna državljanom in v kateri je imela večina prebivalstva dostop do ekonomskih priložnosti. Pokazala bova, da se moramo ozreti v zgodovino in spoznati zgodovinsko dinamiko družb, da bomo lahko razumeli današnjo neenakost v svetu. Videli bomo, da je eden od razlogov, zakaj je Velika Britanija bogatejša od Egipta, ta, da je leta 1688 imela revolucijo, ki je preobrazila državno politiko in posledično tudi ekonomijo. Ljudje so si izborili več političnih pravic in jih izrabili za izkoriščanje ekonomskih priložnosti. Posledica tega je bila korenito drugačen politični in ekonomski razvoj, ki je vrh dosegel z industrijsko revolucijo.

Industrijska revolucija in tehnološki napredek, ki ga je povzročila, se nista razširila do Egipta, kajti ta je bil pod oblastjo otomanskega imperija, ki je z Egiptom ravnal približno tako kot Mubarakova družina več stoletij pozneje. Vladavino Otomanov je prekinil Napoleon Bonaparte leta 1798, vendar pa je potem dežela postala britanska kolonija. Kot pred njimi Otomani so tudi Britanci imeli kaj malo interesa, da bi Egiptu pomagali do blagostanja. Čeprav so se Egipčani otresli otomanske in britanske nadvlade in potem leta 1952 strmoglavili monarhijo, to niso bile revolucije, ki bi bile podobne angleški iz leta 1688. Namesto da bi do temeljev preobrazile politiko v Egiptu, so na oblast naplavile novo elito z enako sebičnim interesom, kot je bil interes nekdanjih Otomanov ali britanskih kolonialistov. Posledica: temeljna struktura družbe je ostala enaka in Egipt je ostal reven.

V tej knjigi bova proučila, kako se ti tradicionalni vzorci ohranjanja in zakaj se občasno prelomijo kot v Angliji leta 1688 in v francoski revoluciji leta 1789. To nam bo pomagalo razumeti, ali se danes položaj v Egiptu spreminja in ali revolucija, ki je odnesla Mubaraka, prinaša nove institucije, ki bodo dopustile blaginjo tudi za običajne Egipčane. Egipt je v preteklosti doživel revolucije, ki pa niso spremenile razmer, ker so revolucionarji le prevzeli vajeti od onih, ki so jih pregнали, nato

pa nadaljevali z delovanjem po istem kopitu. Običajnim državljanom se je resnično težko dokopati do dejanske politične moči in transformirati družbo. Ni pa nemogoče, in v nadaljevanju si bomo ogledali, kako se je to zgodilo v Angliji, Franciji in ZDA, pa tudi na Japonskem, v Bocvani in Braziliji. Takšna politična transformacija je pogoj, da lahko revna družba postane bogata. Nekateri indici kažejo, da se nekaj takega zdaj dogaja v Egiptu. Reda Metwaly, še en od protestnikov s trga Tahrir, pojasnjuje: »Zdaj lahko vidite muslimane in kristjane skupaj, družijo se stari in mladi, vsi za isti cilj.« Videli bomo, da je bilo prav takšno široko družbeno gibanje ključni element uspešnih preteklih političnih transformacij. Če razumemo, kdaj in zakaj prihaja do njih, bomo lažje presojali, kdaj je pričakovati neuspeh takih gibanj kot že mnogokrat doslej, kdaj pa lahko upamo, da bodo uspešna in bodo izboljšala življenje milijonov ljudi.

TAKO BLIZU, PA TAKO RAZLIČNA

EKONOMIKA REKE RIO GRANDE

MESTO NOGALES je z ograjo presekano na pol. Če prek ograje gledamo proti severu, opazujemo Nogales v Arizoni, ki spada v okrožje Santa Cruz. Povprečni dohodek tamkajšnjega gospodinjstva znaša okrog 30.000 dolarjev letno. Večina najstnikov hodi v šolo in večina odraslega prebivalstva ima najmanj srednješolsko izobrazbo. Kljub vsem pritoževanjem, kako pomanjkljiv je ameriški zdravstveni sistem, so prebivalci razmeroma zdravi in njihova pričakovana življenjska doba je po mednarodnih primerjavah visoka. Mnogi meščani so že dopolnili 65 let in so vključeni v zdravstveno zavarovanje Medicare. To je samo ena od storitev, ki jo omogoča vlada in jo imajo ljudje za samoumevno, tako kot elektrika, telefonija, kanalizacija, javno zdravje, cestno omrežje, ki mesto povezuje z drugimi deli ZDA, in navsezadnje red in mir. Meščani Nogalesa v Arizoni lahko po mestu hodijo po opravkih, ne da bi se bali za življenje ali osebno varnost, brez stalnega strahu pred krajo, razlastitvijo in drugim, kar bi ogrožalo njihovo bivanje ali vložena sredstva v bivališča in posel. Enako pomembno je, da je za prebivalce Nogalesa v Arizoni samoumevno, da – z upoštevanjem občasne neučinkovitosti ali korupcije – vlada zastopa njihove interese. Na volitvah lahko zamenjajo župana, kongresnika ali senatorja. Na predsedniških volitvah soodločajo, kdo bo vodil njihovo državo. Demokracija jim je prešla v kri.

Na južni strani ograje pa je življenje drugačno. Četudi prebivalci Nogalesa v Sonori živijo v bogatejšem delu Mehike, znaša

povprečni dohodek gospodinjstva v tem mestu le tretjino dohodka iz Nogalesa v Arizoni. Večina odraslih v Nogalesu v Sonori ima manj kot srednješolsko izobrazbo, veliko najstnikov ne hodi v šolo. Umrljivost dojenčkov je zaskrbljujoče visoka. Slabše javno zdravje je razlog, da prebivalci južno od ograje ne živijo tako dolgo kot njihovi severni sosede. Poleg tega nimajo dostopa do vse javne infrastrukture. Južno od ograje so ceste slabe. Stopnja osebne varnosti je nizka. Kriminala je veliko in ustanavljanje podjetja je tvegano početje. Ne samo da je podjetnik v nevarnosti pred roparji, že samo da zbere vsa potrebna dovoljenja in ugotovi, kje je treba »podmazati« postopek, je pravi podvig. Meščani Nogalesa v Sonori se vsakodnevno srečujejo z nesposobnostjo in pokvarjenostjo politikov.

V nasprotju s severnimi sosedi poznajo demokracijo le kratek čas. Vse do politične reforme leta 2000 je v Nogalesu v Sonori, tako kot v vsej Mehiki, vladala skorumpirana Institucionalna revolucionarna stranka ali Partido Revolucionario Institucional (PRI).

Kako se lahko polovici istega mesta tako razlikujeta? Ni razlike v geografskem okolju, podnebjju ali boleznih, ki razsajajo, kajti mikrobi ne upoštevajo meje med ZDA in Mehiko. Seveda je zdravstveno stanje različno, vendar ne zaradi različnih pogojev za širjenje bolezni, pač pa zato, ker južno od meje ljudje živijo v slabših higienskih razmerah in imajo slabšo zdravstveno oskrbo.

Kaj pa, če se razlikujejo ljudje? Bi bilo mogoče, da v Nogalesu v Arizoni bivajo potomci priseljencev iz Evrope, v južni polovici mesta pa potomci Aztekov? Nikakor. Poreklo meščanov z obeh strani meje je isto. Ko se je Mehika osamosvojila od Španije leta 1821, je območje Los dos Nogales postalo del mehiške države Vieja California in ostalo v njej tudi po mehiško-ameriški vojni 1846–1848. Šele po Gadsdenovem nakupu leta 1853 se je ameriška meja pomaknila do teh krajev. Poročnik N. Michler je bil tisti, ki je ob pregledovanju meje opazil »simpatično dolinico Los Nogales«. V njej sta na obeh straneh meje zrasli

mesteci. Njuni prebivalci imajo iste prednike, uživajo ob enaki hrani in glasbi, in, drzneva si reči, pripadajo isti »kulturi«.

Najbrž ste si doslej že ustvarili razlago za razlike med obema polovicama mesta, saj je preprosta in očitna: za razlike je kriva meja. Nogales, Arizona, leži v ZDA. Njegovi prebivalci imajo dostop do ekonomskih institucij ZDA, kar jim zagotavlja, da si prosto izbirajo poklic, se šolajo in poklicno usposabljaajo, njihove delodajalce pa spodbuja, da investirajo v najboljše tehnologije, kar prinaša višje plače zaposlenim. Na voljo jim je sodelovanje v političnih institucijah, ki so udeležene v demokratskem procesu, volijo lahko svoje predstavnike in jih zamenjajo, če z njimi niso zadovoljni. Posledica tega je, da politiki zagotavljajo izvajanje osnovnih storitev (od javnega zdravja do cest, varnosti ter reda in miru), ki jih zahteva prebivalstvo. Meščani Nogalesa, Sonora, nimajo take sreče. Živijo v drugačnem svetu, ki ga krojijo drugačne institucije. Različne institucije tvorijo različne spodbude za prebivalce obeh Nogalesov in za podjetnike, ki bi investirali v obeh mestih. Spodbude, ki so plod drugačnih institucij in držav, v katerih ležita mesti, so glavni razlog za razlike v ekonomski razvitosti na obeh straneh meje.

Zakaj so institucije ZDA ugodnejše za ekonomski uspeh od mehiških, ali, če posplošimo, od latinskoameriških? Odgovore bomo našli v zgodovini in v razlikah pri nastajanju družb v zgodnjem kolonialnem obdobju. Prvotne razlike med institucijami so se porodile že takrat, njihove posledice pa se vlečejo vse do danes. Da bi razumeli današnje razlike, se moramo vrniti v čas ustanavljanja kolonij v Severni in Južni Ameriki.

USTANOVITEV BUENOS AIRESA

Španski morjeplovec Juan Díaz de Solís je v začetku leta 1516 vplul v širok morski rokav na vzhodni obali Južne Amerike. Ko je pribredel na kopno, je ozemlje razglasil za špansko last

in reko poimenoval Río de la Plata, Srebrna reka, kajti tamkajšnje ljudstvo je posedovalo precej srebra. Staroselci na obeh straneh rokava – Charrúí s področja današnjega Urugvaja in Querandi v pampah današnje Argentine – so bili do prišlekov sovražni. Bili so lovci nabiralci, ki so živeli v majhnih skupinah brez osrednje oblasti. Gruča takih Charrúov je do smrti pretepla de Solísa, medtem ko je pregledoval področje, ki se ga je namenil zavzeti za Španijo.

Leta 1534 so Španci, še vedno optimistično razpoloženi, iz Španije odpremili prvo misijo naseljencev, ki jo je vodil Pedro de Mendoza. Še istega leta so prišleki na območju današnjega Buenos Airesa zasnovali naselbino. Izbrani kraj se je Evropejcem bržkone zdel idealen. Buenos Aires, ki že v svojem imenu nosi »dobro ozračje«, ima namreč zmerno in gostoljubno podnebje. Kljub temu je bil prvi postanek Špancev v mestu kratkotrajen. Španci niso bili na lovu za dobrim ozračjem, pač pa so iskali žlahtne kovine in delovno silo, ki bi jih izkopavala. Charrúí in Querandi niso imeli posluha za španske namene. Niso jim dajali hrane in niso hoteli delati, kadar so jih Španci zajeli. Naselbino so oblegali z loki in puščicami. Med Španci je zavladala lakota, ker niso pričakovali, da si bodo morali hrano priskrbeti sami. Buenos Aires ni bil tisto, o čemer so sanjali. Krajevne prebivalstva se ni dalo prisiliti k delu. Na območju ni bilo srebra ali zlata. Tisto srebro, ki ga je našel de Solís, je namreč prišlo z zahoda, iz oddaljene inkovske države v Andih.

Španci so se borili za preživetje in pošiljali odprave, da bi našli kraje z več bogastva in krotkejšimi prebivalci. Leta 1537 se je ena od odprav, ki jo je vodil Juan de Ayolas, prebijala ob reki Paraná navzgor in iskala pot proti Inkom. Med potovanjem so naleteli na Gvarane, miroljubno poljedelsko ljudstvo, ki je gojilo koruzo in manioko. Po kratkem boju so Španci strli odpor Gvaranov in ustanovili mesto, Nuestra Señora de Santa María de la Asunción, ki je še danes prestolnica Paragvaja. Konkvistadorji so se oženili z gvaranskimi princesami

in se hitro proglasili za novo aristokracijo. Preoblikovali so že obstoječi gvaranski sistem prisilnega dela in dajatev in sami sebe postavili na njegov vrh. To je bila kolonija, o kakršnih so sanjali, in po štirih letih je bil Buenos Aires zapuščen, kajti vsi španski naseljenci so se preselili v novo mesto.

Buenos Aires, »južnoameriški Pariz«, mesto širokih bulvarjev v evropskem slogu, ki je nastalo na poljedelskem bogastvu pamp, je ostal nenaseljen do leta 1580. Selitev iz Buenos Airesa in podjarmljenje Gvaranov razkrivata logiko evropske kolonizacije obeh Amerik. Prvi španski in, kot bomo videli, angleški kolonizatorji niso nameravali sami orati zemlje; hoteli so, da bi to zanje opravljali drugi, in s plenjenjem so se hoteli dokopati do bogastva v obliki zlata in srebra.

OD CAJAMARCE ...

Ekspedicije pod vodstvom de Solísa, de Mendoze in de Ayolasa so bile naslednice bolj slavnihih ekspedicij, ki so sledile takoj po tistem, ko je Krištof Kolumb 12. oktobra 1492 ugledal enega od Bahamskih otokov. Špansko osvajanje in kolonizacija obeh Amerik sta se dejansko začela z invazijo Mehike Hernána Cortésa leta 1519, z odpravo Francisca Pizarra v Peru poldrugo desetletje pozneje in z odpravo Pedra de Mendoze v Rio de la Plata dve leti za tem. V naslednjih sto letih je Španija zavzela in kolonizirala večino srednjega, zahodnega in južnega dela Južne Amerike, njen vzhodni del (Brazilijo) pa je zasedla Portugalska.

Španska strategija kolonizacije se je pokazala za zelo učinkovito. Izpopolnil jo je Cortés v Mehiki, potem ko je ugotovil, da bo zatrtje odpora najbolj uspešno, če bodo Španci zajeli poglavarja staroselcev. To je Špancem omogočalo, da so si prisvojili poglavarjevo premoženje, obenem pa si zagotovili, da so jim staroselci prinašali hrano in plačevali dajatve. Naslednji korak je bil, da so sami sebe nastavili za novo elito staroselskega

ljudstva in prevzeli nadzor nad obstoječimi običaji dajatev, zlasti prisilnega dela.

Ko je Cortés s svojim moštvom 8. novembra 1519 prispel do velike azteške prestolnice Tenochtitlan, jih je sprejel azteški vladar Moctezuma. Ta se je – kljub nasprotovanju njegovih svetovalcev – odločil, da bo Špance sprejel miroljubno. Tisto, kar je sledilo, je opisano v besedilu, ki ga je iz pričevanj sestavil frančiškanski duhovnik Bernardino de Sahagún in ga po letu 1545 vključil v svoj sloviti Florentinski kodeks.

Najprej so [Španci] trdno zgrabili Moctezumo. /.../ Potem so izstrelili salvo iz vseh pušk. /.../ Zavladal je strah. Bilo je, kot bi vsak od prisotnih pogoltnil svoje srce. Še pred temo se je razširila groza. Ljudje so bili presenečeni, zaskrbljeni in omotični.

Potem so [Španci] razglasili svoje zahteve: bele tortilje, pečeni purani, jajca, pitna voda, les, kurivo, oglje ... Moctezuma jim je vse to priskrbel.

Ko so bili Španci z vsem tem preskrbljeni, so od Moctezume zahtevali mestni zaklad. /.../ Hrepeneli so po zlatu. Moctezuma je Špance povedel v mesto. Oni so ga obkrožili in ga držali.

Ko so prispeli do mestne zakladnice z imenom Teocalco, so v njej našli sijajne reči: pahljačo iz kvecalovega bleščečega perja, razne naprave, ščite, zlate obroče, zlate nosne uhane, zlate golenske trakove, zlate čelne okraske ...

Nato so izmed blaga pobrali zlato. /.../ Potem so prižgali ogenj in sežgali vse dragocenosti. Vse so požgali. Iz zlata so Španci naredili palice. /.../ Nato so Španci hodili vsepovsod. /.../ Jemali so si vse, kar se jim je zdelo uporabno.

Potem so odšli k Moctezumovi osebni zakladnici z imenom Totocalco. /.../ Polastili so se njegovega osebnega imetja in raznih dragocenosti. Vzeli so ogrlice z

obeski, zapestnice s čopki iz kvecalovih peres, zlate zapestnice, zlate trakove s školjkami in turkizni diadem, simbol vladarja. Pobrli so vse.

Vojaška podreditev Aztekov je bila končana leta 1521. Cortés se je razglasil za guvernerja province Nova Španija in začel razdeljevati svojo najvrednejšo imovino, staroselsko delovno silo v sistemu *encomiende*. Ta institucija je nastala v Španiji v petnajstem stoletju, ko so Španci iztrgali južni del države Mavrom, Arabcem, ki so se tamkaj naseljevali po osmem stoletju. V novem svetu je dobila bolj usodno obliko: to je bila fevdalna ustanova, v kateri so staroselci morali služiti Špancu, *encomenderu*. Zanj so morali opravljati tlako in mu plačevati dajatve v pridelkih, ta pa je imel pravico in dolžnost, da jih pokristjani.

Nazoren opis delovanja *encomiende* v zgodnjem obdobju smo dobili od dominikanskega duhovnika Bartoloméja de las Casas, ki je sestavil eno od prvih in najbolj uničujočih kritik španskega kolonialnega sistema. De las Casas je leta 1502 prispel na španski otok Hispaniolo s floto, ki jo je vodil novi guverner Nicolás de Ovando, in je bil kmalu osupel zaradi surovosti Špancev in njihovega izkoriščanja staroselcev. Leta 1513 je kot kaplan sodeloval pri španski osvojitvi Kube in je celo dobil ponujeno *encomiende* v zameno za to. Ponudbo je zavrnil in začel s svojim dolgotrajnim zavzemanjem za reformo španskih kolonialnih institucij. Svoje delo je opisal v knjigi *Kratek opis uničevanja indijanskih dežel*, ki jo je napisal leta 1542, in v kateri je obsodil barbarstvo španske vladavine. O *encomiendi* v Nikaragvi je napisal:

Vsak od naseljencev je odšel v mesto, ki mu je bilo dodeljeno, njegove prebivalce prisilil, da so začeli delati zanj, pokradel njihovo že tako uborno hrano in si prisvojil zemljišča, na katerih so si pridelovali hrano. Vse staroselsko prebivalstvo – dostojanstvenike, starce,

ženske in otroke – je obravnaval kot služinčad. Zanj so morali delati noč in dan, brez počitka.

Ob osvajanju Nove Granade, današnje Kolumbije, je de las Casas poročal o španski strategiji:

Da bi uresničili svoj končni cilj pobrati vse razpoložljivo zlato, so Španci uporabili svojo običajno strategijo in si med seboj razdelili mesta, skupaj s prebivalci, ki so jih nato, kot po navadi, začeli obravnavati kot sužnje. Poveljnik odprave je zajel lokalnega kralja in ga imel za talca šest ali sedem mesecev ter od njega zahteval vse več zlata in draguljev. Ta kralj, Bogotá, je bil tako prestrašen, da je obljubil, da bo vso hišo napolnil z zlatom in jim ga predal, v zameno za svobodo. Poslal je svoje ljudi v lov za zlatom in ti so ga prinašali, skupaj z raznimi dragimi kamni. Toda hiša ni bila napolnjena in Španci so čez čas razglasili, da ga bodo usmrtili, ker je prelomil obljubo. Poveljnik jim je naročil, naj ga pripeljejo predenj kot zastopnika zakona. Naredili so tako in kralja formalno obtožili, poveljnik pa ga je obsodil na mučenje, če ne bo izpolnil pogodbe. Mučili so ga s *strappadom*, mu zlivali vrelo olje na trebuh in mu privezanemu na steber žgali podplate. Sem in tja ga je prišel pogledat poveljnik in ponovil, da ga bodo počasi mučili do smrti, če ne bo prikrbel še več zlata. Tako je tudi bilo in kralj je podlegel poškodbam, ki so mu jih prizadejali.

Osvajalske strategije, ki so bile preizkušene v Mehiki, so rade volje prevzeli tudi v drugih delih španskega imperija. Nikjer niso bile bolj učinkovite kot pri Pizzarovem pohodu v Peru. De las Casas svoj opis začne takole:

Leta 1531 se je še en velik zlikovec s svojimi možmi podal v kraljestvo Peru. Namenil se je oponašati taktiko

in strategijo svojih pustolovskih kolegov v drugih delih novega sveta.

Pizarrov pohod se je začel na obali blizu perujskega mesta Tumbes. Odpravil se je proti jugu in 15. novembra 1532 dosegel hribovsko mesto Cajamarca, v katerem se je utaboril inkovski cesar Atahualpa s svojo vojsko. Naslednji dan je Atahualpa, ki je pred tem ravno porazil svojega brata Huáscarja v boju za nasledstvo njunega pokojnega očeta Huayna Capaca, s spremstvom prišel do španskega tabora. Atahualpa je bil jezen, ker je že izvedel za grozovitosti, ki so jih zagrešili Španci, kot je bilo razdejanje tempelja sončnega bog Intija. Kar je sledilo, je danes dobro znano. Španci so nastavili past in jo sprožili. Pobili so Atahualpove stražarje in spremstvo, domnevno okoli dva tisoč mož, in zajeli kralja. Da bi si odkupil svobodo, je Atahualpa obljubil, da bo eno sobo napolnil z zlatom, še dve drugi enako veliki pa s srebrom. To je tudi storil, Španci pa niso izpolnili obljube in so ga julija 1533 zadavili. Naslednjega novembra so Španci osvojili inkovsko prestolnico Cusco, kjer so inkovski aristokrati doživeli isto usodo kot Atahualpa – držali so jih v ujetništvu, dokler niso priskrbeli zlata in srebra. Če količina ni zadovoljila španskih zahtev, so bili živi zažgani. Velike umetnine v Cuscu, kot je sončni tempelj, so izropali, z njih postrgali zlato in ga pretopili v ulitke.

Nato so se Španci posvetili podanikom inkovskega cesarja. Tako kot v Mehiki so ljudi razporedili v *encomiende*, ki so bile dodeljene vsem konkvistadorjem, ki so spremljali Pizarra. *Encomienda* je bila glavna institucija za nadzor in organizacijo dela v zgodnjem kolonialnem obdobju, vendar je kmalu naletela na tekmeča. Leta 1545 je domačin po imenu Diego Gualpa iskal svetišče visoko v Andih na območju današnje Bolivije. Nenaden sunek vetra ga je podrl na tla in obležal je pred kupom srebrove rude. To je bil delček velikega srebrnega hriba, ki so ga Španci poimenovali El Cerro Rico, Bogata gora. Pod njo je zrastle mesto Potosí, ki je imelo na vrhuncu

slave leta 1650 kar 160.000 prebivalcev, več kot tedanja Lizbona ali Benetke.

Za pridobivanje srebra so Španci potrebovali rudarje, veliko rudarjev. Poslali so novega podkralja Francisca de Toleda, glavnega kolonialnega uradnika, čigar poglobljena naloga je bila, da reši težave zaradi pomanjkanja delovne sile. De Toledo je v Peru prispel leta 1569. Prvih pet let je porabil za obiskovanje dežele in seznanjanje s svojo nalogo. Naročil je izvedbo popisa vsega odraslega prebivalstva. Da bi zagotovil toliko delavcev, kot jih je potreboval, je najprej preselil skoraj vse staroselsko prebivalstvo. Staroselce je naselil v novih mestih, ki so jih imenovali *reducciones*, dobesedno »zgoditve«, da bi jih lahko izkoristili za delo po nalogu španske krone. Potem je oživil in prilagodil inkovski sistem obveznega dela z imenom *mita*, kar v kečuanščini pomeni izmena. V tem sistemu so Inki uporabljali prisilno delo na plantažah, na katerih so pridobivali hrano za templje, aristokracijo in vojsko. V zameno je inkovska elita delavcem zagotavljala varnost in pomoč v primeru lakote. V de Toledovih rokah je *mita* postala največja in najbolj težavna ureditev izkoriščanja delovne sile v španskem kolonizacijskem obdobju. De Toledo je opredelil velikansko območje za rekrutiranje delovne sile, ki se je raztezalo od osrednjega dela današnjega Peruja in prek večine ozemlja današnje Bolivije. Obsegalo je več kot 520.000 kvadratnih kilometrov. Približno sedmina vseh moških prebivalcev tega območja je morala delati v rudnikih pri Potosíju. Tamkajšnja *mita* se je obdržala vse do leta 1825. Zemljevid 1 prikazuje vire delovne sile ter meje inkovskega imperija v času španskega osvajanja in ilustrira, kako se je sistem *mita* prekrival z osrčjem cesarstva s prestolnico Cusco.

Zanimivo je, da je dediščina sistema *mita* še danes vidna v Peruju. Primerjajmo, denimo, sosednji provinci Calca in Acomayo. Na prvi pogled med njima ni veliko razlik. Obe ležita visoko v gorah in ju naseljujejo pripadniki ljudstva Quechua, ki so potomci Inkov. Pa vendar je Acomayo precej revnejši in

Zemljevid 1: Inkovsko cesarstvo, inkovsko cestno omrežje in viri rudarske delovne sile v sistemu *mita*

njegovi prebivalci porabijo tretjino manj od prebivalcev Calce. Domačini se tega zavedajo. V Acomayu neustrašnega prišleka vprašajo: »Ali ne veste, da smo tukaj revnejši kot ljudje v Calci? Le zakaj bi tujec prišel sem?« Neustrašnega zato, ker je iz regionalne prestolnice Cusco, starodavnega inkovskega

središča, veliko lažje priti v Calco kot v Acomayo. Cesta do Calce je utrjena, cesta do Acomaya pa je razdrapana; za pot do tja potrebujete konja ali mulo. Ljudje v Calci in Acomayu gojijo enake poljščine. V Calci jih na trgu prodajajo za denar, v Acomayu jih pridelajo samo za preživetje. To neenakost, ki je vsakomur vidna, lahko razumemo v luči institucionalnih razlik, ki izvirajo iz zgodovine, ki sega vse do obdobja de Toleda in njegovega načrta za izkoriščanje staroselske delovne sile. Glavna zgodovinska razlika med provincama je, da je bil Acomayo znotraj območja za zajem delovne sile za rudnike Potosíja v sistemu *mita*, Calca pa ne.

Poleg tega, da je de Toledo koncentriral prebivalstvo in uporabil obstoječi sistem *mita*, je pretvoril *encomiendo* v glavarinski davek, predpisan znesek, ki ga je moral vsak odrasli moški vsako leto plačati v srebru. To je bil še en trik, ki je silil ljudi na trg dela in španskim zemljiškim posestnikom znižal stroške, ki so jih imeli z delavci. V de Toledovem obdobju se je razmahnila še ena institucija, *repartimiento de mercancías*. Termin izvira iz španskega glagola *repartir*, razdeliti, in pomeni »razdeljevanje blaga«, ki je v resnici pomenilo prisilno prodajo blaga staroselcem po cenah, ki so jih določili Španci. Nazadnje je de Toledo uvedel še *trajin*, v dobesednem prevodu »breme«, s katerim je od staroselcev zahteval, da za špansko elito prenašajo tovor, npr. vino ali kokino listje ali tekstil, kot nadomestek za tovarno živino.

Povsod po španskih kolonialnih ozemljih obeh Amerik so nastajale podobne institucije in družbene strukture. Po začetni fazi plenjenja in poželenja po zlatu in srebru so Španci ustvarili institucije za izkoriščanje staroselcev. Celotna lestvica od *encomiende*, *mita*, *repartimiento* do *trajina* je bila oblikovana, da bi držala življenjski standard prvobitnega ljudstva na minimumu in k Špancem prerazporedila ves razpoložljivi dohodek nad tem. To so dosegli tako, da so jim odvzeli zemljo, uvedli prisilno delo, vsilili nizko plačilo za njihovo delo, uvedli visoke davke in zaračunavali visoke cene za blago, ki sploh ni bilo

prostovoljno kupljeno. Španska krona si je s temi institucijami prigrabila velikansko bogastvo, obogateli so tudi konkvistadorji in njihovi potomci. Obenem pa so Španci s tem Latinsko Ameriko pretvorili v najbolj neenako celino na svetu in oslabili njen gospodarski potencial.

... DO JAMESTOWNA

V zadnjem desetletju petnajstega stoletja, ko so Španci začeli osvajati Ameriko, je bila Anglija manj pomembna evropska sila, ki je okrevala po uničujoči državljanski vojni, vojni med dvema rožama. Tedaj nikakor ni bila sposobna sodelovati v boju za plen, zlato in priložnost za izkoriščanje prvobitnih ljudstev obeh Amerik. Skoraj sto let pozneje, leta 1588, je poraz španskega ladjevja v neuspeli invaziji španskega kralja Filipa II. na Anglijo povzročil politične pretese po vsej Evropi. Čeprav je k angleški zmagi obilno prispevala sreča, je bila ta zmaga znamenje rastoče angleške pomorske odločnosti, s katero so se končno vključili v tekmo za iskanje kolonij.

Zato ni naključje, da so Angleži prav tedaj začeli kolonizirati Severno Ameriko. Bili so zamudniki. Severno Ameriko so si izbrali ne zato, ker bi bila tako privlačna, pač pa, ker je bila edina še na voljo. »Zaželeni« deli obeh Amerik, z zlatom, srebrom in staroselsko populacijo, ki jo je bilo mogoče izkoriščati, so bili že zasedeni. Angleži so dobili ostanke. Ko je angleški pisec iz osemnajstega stoletja in kmetijski strokovnjak Arthur Young obravnaval, kje pridelujejo najbolj dobičkonosne kmetijske pridelke, primerne za izvoz, je zapisal:

Na splošno je videti, da je vrednost pridelkov v naših kolonijah odvisna od njihove oddaljenosti od sonca. V Zahodni Indiji, ki je najbolj vroča, pridelajo 8 funtov, 12 šilingov in 1 peni na prebivalca. V južnih kontinentalnih deželah pridelajo 5 funtov in 10 šilingov. V

centralnih deželah pridelajo 9 šilingov, 6 penijev in pol. V severnih naselbinah pa le 2 šilinga in 6 penijev. Te razlike nam povedo, da se ne spleča kolonizirati na severnih zemljepisnih širinah.

Prvi angleški poskus vzpostavitve kolonije pri Roanokeju v današnji Severni Karolini je med letoma 1585 in 1587 propadel. Leta 1607 so poskusili ponovno. Malo pred koncem leta 1606 so se tri ladje, *Susan Constant*, *Godspeed* in *Discovery*, pod poveljstvom kapitana Christopherja Newporta odpravile proti današnji Virginiji. Kolonisti, ki jih je poslala Virginijska družba (Virginia Company), so vpluli v zaliv Chesapeake in navzgor po reki, ki so jo poimenovali James po tedanjem angleškem monarhu Jakobu I. (angl. Jamesu I.). 14. maja 1607 so ustanovili zaselek z imenom Jamestown.

Potniki na ladjah Virginijske družbe so bili sicer Angleži, ki so se namenili posnemati kolonizacijske metode Cortésa, Pizarra in de Toleda. Njihov prvotni načrt je bil zajeti lokalnega poglavarja in ga uporabiti kot vzvod, da bi prisilili staroselce, da bi jim izročili hrano in dragocenosti.

Ko so angleški kolonisti pristali na kraju, kjer je kasneje zrasel Jamestown, niso vedeli, da so se znašli na ozemlju konfederacije Powhatan, zveze približno tridesetih entitet pod oblastjo kralja Wahunsunacocka. Kraljeva prestolnica je bilo mesto Werowocomoco, oddaljeno kakih dvajset milj od Jamestowna. Kolonisti so hoteli najprej spoznati konfiguracijo terena. Če staroselcev ne bo mogoče prisiliti, da bi jim izročili hrano in zanje delali, so upali, da se bo dalo vsaj trgovati z njimi. Možnosti, da bi naseljenci delali sami in si pridelali lastno hrano, ni prišla v poštev. Dotedanji osvajalci novega sveta tega pač niso počeli.

Wahunsunacock je kmalu izvedel za приход kolonistov in je bil do njih zelo sumničav. Bil je na čelu velikega ozemlja, vendar je imel mnogo sovražnikov in v nasprotju z inkovskim cesarstvom ni imel centralizirane politične oblasti. Odločil se je

poizvedeti, kakšni namene imajo Angleži. Njegovi odposlanci so jim prenesli sporočilo, da si želi prijateljskih odnosov.

Ko je leta 1607 prišla zima, je prebivalcem Jamestowna začelo primanjkovati hrane. Vodja vladajočega sveta kolonije, Edward Marie Wingfield, je neodločno okleval. Položaj je rešil kapital John Smith. Smith, čigar zapiski so eden od najpomembnejših zgodovinskih virov o dogajanju v koloniji, je bil herojska osebnost. Rojen je bil na angleškem podeželju v Lincolnshiru. V nasprotju z očetovo željo, da bi se lotil posla, je postal najemniški vojak. Najprej se je v angleških enotah bojeval na Nizozemskem, potem se je pridružil avstrijskim silam na Madžarskem v boju proti otomanskemu imperiju. V Romuniji so ga zajeli in ga prodali kot sužnja za delo na polju. Nekega dne se je uprl gospodarju, mu ukradel oblačila in konja ter pobegnul nazaj na avstrijsko ozemlje. Tudi na plovbi proti Virginiji si je Smith nakopal težave, saj so ga na ladji *Susan Constant* priprli zaradi upora, ker ni ubogal Wingfieldovih ukazov. Ko je ladjevje doseglo Novi svet, ga je vodstvo odprave nameravalo postaviti pred vojaško sodišče. Wingfield, Newport in drugi vrhovni kolonisti pa so bili zgroženi, ko so odprli zapečateni povelja in odkrili, da je Virginijska družba Smitha imenovala za člana vladajočega sveta, ki naj bil vladal v Jamestownu.

Medtem ko je Newport plul nazaj proti Angliji, da bi pripeljal nove koloniste in opremo, Wingfield pa je cincal glede ukrepov, je bil Smith tisti, ki je rešil kolonijo. Njegovi odposlanci so se vrnili z življenjsko pomembnimi zalozami hrane. Na eni od odprav je tudi njega zajel Opechancanough, eden od Wahunsunacockovih mlajših bratov, in ga privedel pred kralja v Werowocomoco. Smith je bil prvi Anglež, ki je spoznal Wahunsunackočka, in po nekaterih pričevanjih naj bi tedaj Smithu življenje rešilo interveniranje kraljeve mlade hčere Pocahontas. 2. januarja 1608 so Smitha osvobodili, da se je lahko vrnil v Jamestown, ki mu je že hudo primanjkovalo hrane, potem pa se je še istega dne Newport vrnil iz Anglije z novimi zalozami.

Kolonisti Jamestowna se iz te prigode niso ničesar naučili. Leta 1608 so še naprej iskali zlato in žlahtne kovine. Očitno še niso dojeli, da se ne morejo zanašati, da jih bodo prehranjevali domačini – niti s silo niti z blagovno menjavo. Smith je prvi doumel, da kolonizacijski model, s katerim sta uspela Cortés in Pizarro, v Severni Ameriki ne bo deloval. Okoliščine so bile preveč drugačne. Smith je ugotovil, da v nasprotju z Azteki in Inki ljudstvo v Virginiji ni imelo zlata. V dnevnik je zapisal: »Njihovo edino bogastvo je hrana, ki jo moramo spoznati.« Eden od prvih naseljencev, ki je zapustil obsežen dnevnik, Anas Todkill, je opisal Smithovo nejevoljo ob tem:

»Nobenega pogovora ni bilo, nobenega upanja, nobenega dela, samo iskanje zlata, prekopavanje zlata, pre-sejanje zlata.«

Ko je Newport aprila 1608 ponovno odplul proti Angliji, je s seboj tovoril pirit, lažno zlato. Septembra se je vrnil in prenesel ukaz Virginijske družbe, da je treba staroselce prijeti trše. Novi načrt je bil, da bodo okronali Wahunsunacocka v upanju, da bo ta priznal nadoblast angleškega kralja Jakoba I. Povabili so ga v Jamestown, toda sumničavi Wahunsunacock ni želel tvegati ugrabitve. John Smith je zapisal njegov odgovor: »Če mi je tvoj kralj poslal darove, sem tudi jaz kralj in to je moja dežela. /.../ Tvoj oče naj pride k meni, ne jaz k njemu, še manj pa v tvojo trdnjavo. V tako vabo ne bom ugriznil.«

Ker Wahunsunacock ni hotel ugrizniti v vabo, sta morala Newport in Smith kronanje opraviti v Werowocomocu. Domnevno je bil ta dogodek popolna polomija, katere edini rezultat je bila odločenost Wahunsunacocka, da je čas, da se znebi kolonije na svojem ozemlju. Vzpostavil je »trgovinski embargo«, prepovedal je vsakršno menjavo s prebivalci Jamestowna. Namenil se jih je izstradati.

Newport je šel decembra 1608 še enkrat v Anglijo. S seboj je odnesel Smithovo pismo direktorjem Virginijske družbe s